

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ БОРОШНОМЕЛЬНО-КРУП'ЯНОЇ ГАЛУЗІ

Досліджено виклики та перспективи борошномельно-круп'яної галузі в умовах нестійкого ринкового середовища та нестабільної військово-політичної ситуації. Визначено комплекс заходів з підвищення ефективності діяльності галузі та напрями використання круп'яних культур. Розглянуто можливості для збільшення експорту продукції та її імпортозаміщення.

Ключові слова: борошномельно-круп'яна галузь, ефективність діяльності, виклики, ціни, нестабільна ситуація.

Исследованы вызовы и перспективы мукомольной отрасли в условиях неустойчивого рыночной среды и нестабильной военно-политической ситуации. Определен комплекс мероприятий по повышению эффективности деятельности отрасли и направления использования крупяных культур. Рассмотрены возможности для увеличения экспорта продукции и ее импортозамещения.

Ключевые слова: мукомольно-крупяная отрасль, эффективность деятельности, вызовы, цены, нестабильная ситуация.

Risks and prospects flour-grinding and groats branches are investigated in the conditions of unstable market medium and astable military and political situation in the country. We have defined a complex of actions for increase the effect of activity for the enterprises of this branch and use direction cereals. Possibilities for augmentation of production export and replacement of import grain products also are analysed.

Key words: flour-grinding and groats production, effective activity, risks, prices, astable situation.

Постановка проблеми. Борошномельно-круп'яна галузь є одним із найбільш важливих стратегічних секторів економіки, оскільки забезпечує промисловість та населення сировиною для основних продуктів – хліба, макаронних виробів, а також крупами, що постачається в усі регіони України, включаючи важкодоступні райони.

Водночас в галузі накопичилося чимало проблем, що стримують її розвиток, зокрема зношеність основних фондів, недостатність сировинної бази для забезпечення внутрішнього виробництва (зокрема, рису, пшениці твердих сортів тощо). Зросли ціни і тарифи на основні споживані ресурси, збільшується збитковість підприємств. Суттєво зростає обсяг продукції поза статистичною звітністю, що має невизначену якість. В умовах нестійкого ринкового середовища та нестабільної військово-політичної ситуації в країні зростає соціальна вага хліба, продукції з борошна та круп. Завданням промисловості та державних органів влади є забезпечення безперебійного постачання хлібних продуктів та сировини для їх виготовлення в обсягах, що відповідають раціональній нормі споживання, а також асортименту продукції, придатного для мобільного постачання в регіони з обмеженою доступністю. Також загострилося питання виробництва окремих круп'яних культур через тимчасову окупацію Автономної республіки Крим.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Розвитку харчової промисловості, тенденціям та викликам борошномельно-круп'яної галузі присвячено праці О. Нікішиної [1, 3], М. Сичевського [5], С. Сокірка [6], О. Шубравської [4], А. Юзефовича [5] та багатьох

інших учених. Водночас питання викликів та тенденцій галузі в умовах нестабільної військово-політичної ситуації потребують подальшого дослідження.

Мета дослідження – визначення викликів у борошномельно-круп'яній галузі, що виникли під впливом нестійкого ринкового середовища та нестабільної військово-політичної ситуації в Україні, заходів з їх подолання та перспектив розвитку.

Викладення основного матеріалу. Борошномельно-круп'яна галузь характеризується сезонністю виробництва, залежністю від цінової кон'юнктури і обсягів урожаю зернових в Україні і в світі, пропозицій на внутрішньому ринку (при перевищенні пропозиції над попитом ціни зменшуються), обсягів постачання борошна з Аграрного фонду та Держрезерву за інтервенційними цінами.

Ринок борошна і круп в 2012–2014 рр. характеризувався, з одного боку, високою вартістю зернових та конкуренцією, наявністю сировини в достатній кількості, з іншого – невисоким попитом на внутрішньому ринку. Борошномельно-круп'яна галузь в основному забезпечена сировиною власного виробництва, на ринку круп частково імпортується рис (із В'єтнаму та Пакістану) та гречка.

Наразі виробництво борошна в Україні майже повністю покриває потреби внутрішнього ринку, продукція може бути імпортована в значних обсягах. Якість сировини (зернових) в 2013–2014 рр. в основному відповідала запитам споживачів, однак необхідно оновлювати парк обладнання для їх переробки. На діяльність підприємств галузі також суттєво впливають зміни у митно-тарифній політиці, квотуванні експорту тощо.

Крупи є другим за значимістю і кількістю продуктом переробки зернових культур [1]. Основні угіддя для вирощування рису найбільш ефективним методом затоплення були розташовані в АР Крим. Менш сприятливі, але прийнятні регіони вирощування рису в Україні – Херсонська та Одеська області, однак їх частка від загального виробництва була незначною. Гречка в невеликих обсягах постачалася із Російської Федерації. Її вирощують у поліссі України – Житомирській, Чернігівській областях тощо. Необхідно врахувати, що гречка – в основному, національний продукт мешканців України, Росії та Казахстану, в країнах ЄС вона не користується особливим попитом. В Україні ми маємо всі можливості для забезпечення внутрішнього споживання крупами гречаними, яких в 2013 році було вироблено більше ніж 80 тис. т (зростання відповідно до попереднього року становило 12%). У 2014 році ця тенденція уповільнилася (зростання у 1 півріччі 2014 року порівняно з 1 півріччям 2013 року становило 1%).

У 2013 році підприємствами галузі було вироблено 2542 тис. т борошна (97,6% виробництва 2012 року) і 367 тис. т круп (відповідно 100,5%). За січень–червень 2014 р. промислове виробництво борошна зросло на 1,4% порівняно з аналогічним періодом минулого року, виробництво круп знизилося на 13,5%. Найбільш критично знизилося виробництво круп пшонаєних (на 18,9% за 2013 рік і на 69% за 6 місяців 2014 року відповідно до 6 місяців 2013 року), табл. 1.

Таблиця 1

Виробництво борошна і круп за січень–червень 2013–2014 рр.

Продукція	Виробництво, т		Темп зміни 6 міс. 2014 р. до 6 міс. 2013 р., %	Залишки готової продукції на червень 2014 р., т	% залишків від виробництва в 2014 р.
	січень– червень 2014 р.	січень– червень 2013 р.			
1	2	3	4	5	6
Борошно, в т.ч.:	1109637	1094385	101,4	54956	5,0
Борошно пшеничне чи житньо-пшеничне	1027696	1009273	101,8	51032	5,0
Борошно із зернових культур інше	80777	84561	95,5	3909	4,8

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6
Крупи, в т.ч:	140536	164605	85,4	7602	5,4
Крупи ячні	6924	5127	135,0	572	8,3
Крупи із пшениці	21520	17065	126,1	945	4,4
Крупи гречані	37219	36839	101,0	2239	6
Горох лущений	11589	11945	97,0	492	4,2
Крупи кукурудзяні	32339	40539	79,8	1183	3,7
Крупи інші	12466	15670	79,6	33	0,3
Крупи перлові	4179	5567	75,1	222	5,3
Рис обрушений чи напівобрушений	1469	2327	63,1	431	29,3
Крупи вівсяні	1103	1825	60,4	25	2,3
Крупи рисові	7876	15106	52,1	222	2,8
Крупи пшонані	3852	12595	30,6	211	5,5

Джерело: [2].

Значно знизилася виробництво рису. Площі не було засіяно через нестачу води для зрошення. Тобто на поточний період можна спрогнозувати подальше зростання імпорту цієї культури.

Найбільшу частку зернових, урожай яких в 2013 році був наближеним до рекордного, становить кукурудза – 30% загального обсягу (для порівняння, в 1990-ті роки ця частка становила менше 10%). В Європі кукурудза в основному використовується на корми для тварин – 72% загального обсягу, виробництво крохмалю – 18%, переробку на крупи та борошно – 8%, на інші цілі – 2%. Також перспективним є використання кукурудзи для виробництва біоетанолу.

На кукурудзяні крупи в Україні використовується незначна частка урожаю, їх виробництво в 2013 р. порівняно з 2012 р. знизилася майже на 6% і становило 76,7 тис. т. За підсумками 6 місяців 2014 р. зниження до відповідного періоду попереднього року становило 20,2%. Резерв подальшого використання кукурудзи – створення комплексів для її переробки на корми, потужностей з виробництва біоетанолу, зростання обсягу консервованої продукції, виробів із круп, збільшення експорту.

В умовах нестабільної ситуації зростають цінові виклики галузі, зокрема впродовж січня-червня 2014 року значно зросли ціни на рис, пшоно і борошно (табл. 2).

Таблиця 2

Ціни на продукцію борошномельно-круп'яної галузі в 2014 році, грн за 1 кг

	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Червень 2014 до січня 2014, %
Борошно пшеничне	4,54	4,57	4,72	4,94	5,36	5,63	124,0
% до попереднього періоду		100,7	103,3	104,7	108,5	105,0	
Рис, кг	9,38	9,52	10,29	11,08	11,78	12,28	130,9
% до попереднього періоду		101,5	108,1	107,7	106,3	104,2	
Крупи манні	5,57	5,60	5,71	5,83	6,22	6,50	116,7
% до попереднього періоду		100,5	102,0	102,1	106,7	104,5	
Крупи гречані	8,16	8,22	8,97	9,64	10,06	10,21	125,1
% до попереднього періоду		100,7	109,1	107,5	104,4	101,5	
Крупи перлові, ячні	4,65	4,70	4,80	4,90	5,00	5,09	109,5
% до попереднього періоду		101,1	102,1	102,1	102,0	101,8	
Пшоно	7,61	7,91	8,46	9,19	9,64	10,03	131,8
% до попереднього періоду		103,9	107,0	108,6	104,9	104,0	

Джерело: [2].

Зростання цін на борошно відбулося через зростання цін на пшеницю в Україні і в світі, а також через зростання цін на енергоносії (з 2010 р. по 2014 р. ціни на борошно пшеничне в/г зросли на 84%, на природний газ в 2,4 рази, на електроенергію – на 67%), зростання цін на рис зумовлене ростом валютного курсу.

Державний вплив здійснюється переважно шляхом адміністративного ціноутворення борошна та хліба. Водночас не завжди враховуються актуальні питання відновлення внутрішнього попиту на борошно, стимулювання експорту продуктів зернопереробки з вищою доданою вартістю [3], питання забезпечення продовольчої безпеки країни в умовах бойових дій. Стабілізувати цінову ситуацію на аграрному ринку можна також шляхом прискорення розвитку його інфраструктури [4].

Вирішальними функціями держави щодо забезпечення подальшого розвитку продовольчої системи України є передбачення, ліквідація й упередження потенційних загроз [5] і викликів.

Основними викликами борошномельно-круп'яної галузі, що спричиняють низьку рентабельність та збитковість виробництва, є:

- зношеність основних фондів;
- адміністративне обмеження рівня цін;
- відсутність дешевих кредитів, недостатня протекційна політика з боку держави;
- неможливість виходу на ринок ЄС через його насиченість та захист європейськими виробниками;
- наявність корупційних схем рухомого складу (криті вагони інвентарного парку неможливо направити за кордон, потрібно використовувати оренду або сплачувати повернення вагонів);
- недостатність сучасних контейнерів для перевезення продукції;
- відсутність активності українських борошномельних підприємств по вивченню і розвитку ринків збуту, просуванню продукції на зарубіжні ринки;
- недостатня завантаженість виробничих потужностей (як наслідок великої кількості дрібних млинів, що працюють «в тіні» – третина борошна, що виробляється, не враховується статистичною звітністю);
- відсутність кваліфікованих кадрів – інженерно-технічних робітників та робочих (через низьку заробітну плату, при великих доходах власників).

Крім того, нестабільна військово-політична ситуація в окремих областях України призвела до порушення продовольчої безпеки країни в регіонах, що охоплені військовими діями, обмеження доступності готової харчової продукції та сировини для її виготовлення. Зокрема, в Луганській області вартість 1 кг борошна для населення сягала від 9 грн до 25 грн. Для запобігання цієї ситуації необхідно забезпечити мобільне постачання продукції, застосовувати точкову доставку. Важливе значення для отримання додаткових коштів до бюджету та отримання доданої вартості продукції має стимулювання експортного потенціалу галузі. Необхідно відмітити, що українські переробники борошна недостатньо працюють з потенційними зарубіжними покупцями. Збільшення обсягів переробки – це, в першу чергу, заслуга посередників. Рекордні відвантаження борошна в КНР через Китай (50,5 тис. т за 11 місяців 2013 р.) відбулися завдяки представникам Китаю. В Таїланд та Індонезію продукція відвантажується за посередництвом Туреччини, в Сьєрра-Леоне – завдяки допомозі Лівану тощо. Зацікавленість іноземних інвесторів у вкладенні капіталу в борошномельно-круп'яну галузь стримується через недовір'я до економічної та військово-політичної ситуації в країні [6].

Таким чином, Україна має можливості і потенціал у борошномельно-круп'яній галузі. Наявні потужності дозволяють переробляти та забезпечувати щорічний експорт борошна в межах 400–500 тис. т (світовий ринок експорту оцінюється в 11,5–13,5 млн т на рік) [7]. Для стабілізації ситуації на ринку круп необхідно визначити оптимальні площі та географію засіву гречки та риса, збільшити посіви проса. Найбільш оптимальним напрямом

використання кукурудзи можна визначити створення сучасних вітчизняних комбікормових заводів, подальше використання продукції на біопаливо (біоетанол), збільшення експорту продукції. Відкриття ринку ЄС в Україні не вплине на обсяги експорту українського борошна, тому що країни Євросоюзу – одні з найбільш крупних експортерів борошна, і доступ українського борошна на нього обмежений. Стимує розвиток експорту віддаленість ринків збуту – потенційні покупці знаходяться в центральній Азії, Південній Америці, Південно-Східній Азії, на Близньому Сході та в Африці.

Для успішного виконання своїх функцій із забезпечення продовольчої безпеки держава повинна гарантувати своєчасні дії відповідних сил швидкого реагування в надзвичайних ситуаціях [5], в тому числі в умовах військово-політичної нестабільності.

Висновки. Для запобігання викликам у борошномельно-круп'яній галузі в умовах нестійкого ринкового середовища та військово-політичної ситуації доцільно вдосконалити логістичну складову, забезпечивши безперебійне постачання сировини та її необхідні резервні запаси, забезпечити випуск борошна та круп для виготовлення продукції, що не потребує варіння, концентратів, брикетів, раціонів, продукції за типом «мівіні». Необхідно мати транспортні засоби, що забезпечують швидку логістику – автомобільні, залізничні, повітряні та водні, скасувати корупційну схему при застосуванні рухомого складу. З метою збільшення експорту продукції доцільно впровадити логістичні центри та єдину базу даних потенційних покупців-експортерів, програму сприяння експорту, забезпечити країні участь в гуманітарних програмах ООН. Для забезпечення ефективних дій в галузі виробництва та постачання продукції борошномельно-круп'яної галузі в умовах військово-політичної нестабільності доцільно поглиблювати наукові дослідження з означених проблем та розглянути можливість створення ефективно діючого органа на базі Мінагрополітики, Міністерства з надзвичайних ситуацій та волонтерського громадського руху.

Список літератури

1. Нікішина О. Український ринок круп'яної продукції: сучасні тенденції і перспективи розвитку / О. Нікішина. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///C:/Users/user/Downloads/ecinn_2013_55_14.pdf
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Нікішина О. Аналіз ринку борошномельної продукції / О. Нікішина // Товари і ринки, 2013. № 2. – С. 43–57.
4. Шубравська О. В. Агропродовольчий сектор в умовах кризи: основні тенденції та виклики розвитку / О. В. Шубравська. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eip.org.ua/docs/EP_09_3_99_uk.pdf
5. Сичевський М., Юзефович А. Розвиток харчової промисловості: акценти державної політики / М. Сичевський, А. Юзефович // Економіка АПК, 2014. № 7 (237). – С. 46–51.
6. Сокиркин С. Политическая ситуация в Украине на работе мукомельного сектора почти не отразилась – эксперт. / С. Сокиркин. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pzc.gov.ua/ru/press/articles/item/207>
7. Найбільш перспективним для українського борошна є ринок Африки – думка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.harchovyk.com/sR/news/detail/3119>